

Культуротворча цінність фольклорних традицій в сучасних реаліях

Марія Новосад,

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті розкрито сучасні проблеми фольклорного руху серед молоді, що є необхідною умовою для набуття національних культуротворчих цінностей.

Ключові слова: фольклор, звичаї, національна самосвідомість, традиційна культура, автентичність.

The article deals with modern problem of the folk movement among young people is a prerequisite for entry into the national kultuytvorchyz uinnostey.

Keywords: folklore, custom, national consciousness, traditional culture, authenticity.

Духовне відродження нації неможливе без звернення до першоджерел культурного буття, без вивчення та опанування духовних цінностей, які знайшли втілення у традиційній культурі та пройшли випробування часом. На сучасному етапі культурно-історичного розвитку суспільства простежується тенденція актуалізації автентичного мистецтва, зокрема, фольклору, традицій, звичаїв, народних промислів тощо.

Як відомо, набуття національних духовних цінностей пов'язане із завданням формування національної самосвідомості, обов'язковою умовою в процесі якого виступає високий ступінь переведення культурних цінностей у сферу особисто засвоєних. Водночас зв'язок цей не однобічний, оскільки рівень національної свідомості, в свою чергу, детермінує оригінальність та самостійність сприйняття традиційної народної культури.

В сучасних умовах шляхи розвитку національної самосвідомості пролягають крізь процеси усвідомлення й розуміння способу життя наших пращурів, їхніх традицій, звичаїв, обрядів, художньої культури. Без цього процес духовного відродження нації не можливий.

Серед національних духовних цінностей важливо виокремити яскравий та унікальний феномен – фольклор - частина народної культури, колективна, заснована на традиціях творчість груп чи індивідів, зумовлювана надіями і сподіваннями спільноти як адекватне вираження її культурної та соціальної самобутності. Фольклорні зразки та цінності передаються усно, шляхом імітації та іншими каналами. Його форми охоплюють мову, слово, поезію, музику, танці, жести, міфи, обряди, ремесла, архітектуру та інші різновиди художньої творчості [2, с. 18].

Фольклор є найважливішою опорою національної самосвідомості, засобом національного виховання й соціалізації людини в народній культурі.

Важливість пізнання фольклору для сучасної людини, і особливо дитини, - ціннісному ядрі національної культури, бо саме в художніх образах, у системі мови, в жанровій визначеності явищ фольклору поєдналися та знайшли втілення духовні засади життя, морально-естетичний кодекс, продуктивний досвід обрядової діяльності, пов'язаної з працею, родинним побутом українського народу. В цьому великий виховний потенціал фольклору, відмова від якого руйнує культуру, суспільство та особистість [4, с. 426].

Загалом необхідно відзначити зростання естетичного й виховного потенціалу фольклору у формуванні та розвитку особистості, розширення естетичного моменту в еволюції його сприйняття. Нині фольклор сприймається і оцінюється як явище культури і мистецтва. При цьому важливо врахувати властивість мистецтва (фольклор як його форма, як комплекс складних поліелементних видів синкретичного мистецтва) комплексно впливати на духовну культуру людини.

Метою нашого дослідження є висвітлення соціокультурного та психолого-педагогічного аспектів проблеми прилучення молоді до національних культурних цінностей та опанування ними фольклорних традицій за сучасних умов, що передбачає вирішення таких завдань:

- а) в'яснення рівня і напрямів дослідження даної проблематики в роботах сучасних науковців;
- б) здійснення порівняльного аналізу традиційних та сучасних умов, форм і методів трансмісії культури;
- в) вивчення провідних культурно-мистецьких форм та методів, які сприяють опануванню фольклорних традицій дітьми у сфері дозвілєвої діяльності.

Сьогодні зростає вагомість наукових досліджень, у яких простежуються трансформаційні зміни, що відтворюють соціальну свідомість на рівні тих її світоглядно-ключових категорій, що здійснюють функцію «формування людського духу».

Провідним носієм цієї функції завжди був фольклор, образ-формула етносамоусвідомлення суспільно опрацьованих способів культурного буття. Його дослідженню як соціокультурного явища присвячено чимало теоретичних праць. Проблематика їх досить різноманітна: від етнографічних спостережень за різними жанрами народної творчості до спроб розроблення теоретичних концепцій з окремих її форм і напрямків.

Фольклор вивчається не тільки в окремих жанрових формах, але й як самостійна галузь культури із своїми специфічними ознаками й закономірностями розвитку, зокрема наукові дослідження (Я.Гарасима, С.Грици, Л.Кияновської та ін.).

Проблемі наукових ідей та поглядів щодо національної самобутності українського фольклору присвячено розвідки «Фольклористичні концепції М. Грушевського та І. Франка», «Філарет Колесса про національну специфіку українського фольклору» І.Денисюка [1.с. 274].

Незважаючи на кількісні показники таких робіт їх зміст залишає осторонь таку проблему, яка б дала відповідь на сучасні питання щодо

відродження фольклорних традицій, які акумулюють в собі не тільки потенції нації, але й мають здатність формувати ціннісні установки щодо перспектив розвитку соціального буття етносу.

Важливо розкрити специфіку сучасних процесів прилучення молодого покоління до національних культурних надбань, оскільки є окремі регіони, в яких сталося порушення зв'язку поколінь, і які із-за воєнних подій не мають можливості здійснювати фольклорний рух.

Багато складних проблем виникають у спробі осмислення механізмів дії традицій та звичаїв, які в минулому здійснювались стихійно, в умовах глибокої децентралізації соціального життя. Опанування культури відбувалося поза налагодженою системою народної освіти, завдяки усній та наочній передачі традицій, звичаїв, майстерності, які дбайливо зберігались і фактично виступали в ролі акумуляторів фольклору, який завжди є головним засобом виховання й прилучення до культури молодого покоління [5, с 54].

Варто зауважити, що сполучним елементом локальної традиції, в якому і через який реалізовувались фольклорні цінності, творчі потенції їх носіїв, виступала фольклорна група, колектив, ансамбль. Життя людини у фольклорі, таким чином, є безперервним процесом засвоєння та програвання нових ролей. Тому в різний час носії фольклору виступали як ті, що засвоюють, реалізують і передають фольклорні цінності.

Так, соціально-структурною одиницею, що представляє національні та діалектні фольклорні традиції, виступає сім'я, яка була і залишається замкненою групою виконавців, що має свою систему фольклорних цінностей з характерними особливостями виконавського спілкування й відіграє провідну роль у культурному вихованні молодого покоління.

Важливим є те, що розвиток і виховання у традиційній культурі завжди носить комплексний характер. Жоден жанр народної художньої творчості не виступає як самостійний, а становить органічну складову єдиного цілісного явища, дії, обряду, одягу, національної кухні тощо.

Ідея відродження дієвості фольклорної спадщини ґрунтуються на розумінні художньо-творчої самоцінності фольклору, на необхідності збереження та розвитку традиційної культури в її локальних, регіональних варіантах, а також в цілому. Такі ідеї об'єднують нині численних прибічників, серед яких переважна більшість – вчителі шкіл, викладачі ВНЗ, працівники культури, студенти, школярі, діти в єдиний фольклорний рух, який в зв'язку з останніми подіями в Україні активізувався як у містах, так і в сільській місцевості.

Щодо сучасної культури фольклорний рух виконує досить важливу функцію – створює середовище існування традиційної культури на нових реаліях. Зрозуміло, що тут відбувається процеси взаємовпливу традиційної та сучасної культури. Яскравим прикладом є телепередача «Фольк-music» з О.Пекун на першому національному. Збирання фольклорних та етнографічних матеріалів, їх вивчення та відтворення у сценічних варіантах досить важливий процес для сучасних молодіжних колективів, ансамблів та

окремих виконавців. Водночас здійснюється репрезентація автентичного мистецтва, що й надає українській культурі самоідентичності.

Нині значної популярності набули фольклорно-етнографічні фестивалі, свята, концерти, конкурси, виставки національного одягу, народних промислів, національної кухні тощо.

Для подальшого етапу розвитку фольклорного руху має набути поширення пошукова, науково-дослідницька і педагогічна діяльність. Тобто прагнення не тільки пропагувати, але зберігати, національні духовні цінності й передати їх наступним поколінням.

Тому функція трансмісії культури все більше повинна переходити від безпосередніх форм спілкування до соціальних інститутів виховання – шкіл, позашкільних закладів, культурно-мистецьких агенцій, що активно використовують фольклор та його традиції у вирішенні цілого комплексу педагогічних завдань. Опанування фольклору в умовах урбанізованого суспільства потребує педагогічної організації цього процесу і коштів на їх існування.

У сучасній соціокультурній ситуації навчання виступає специфічною формою соціалізації дитини в традиційній культурі і забезпечує розвиток фольклористичної діяльності через створення відповідних для цього умов.

Виникає потреба розмаїття форм педагогічних організацій, які б сприяли всебічному вивченню, засвоєнню фольклорних традицій дітьми та підлітками у нових соціокультурних умовах. Зокрема, створення студій, гуртків, ансамблів, шкіл народної творчості, академій народного мистецтва, дитячих аматорських універсальних об'єднань, які б комплексно використовували культурно-комунікативні та інтерактивні засоби масової інформації, що суттєво впливають на характер сприйняття та опанування фольклору молоддю.

Проте, все назване вище потребує ідентифікації педагогічного підходу керівника до фольклорного колективу, групи чи навіть кожного окремого учасника. Оскільки, керівник фольклорного колективу є носієм інформації, а учасник фольклорного колективу як той, що сприймає інформацію. Відповідно процес навчання виступає, як своєрідний, специфічний канал зв'язку де фольклор є предметом опанування представлений у вигляді знакової системи. Розуміння фольклорних текстів, мелодики, ритму сприяє формуванню на їх основі ставлення дитини до традиційної народної культури й вимагає міжособистісного спілкування та спільної художньо-виконавської і творчої діяльності.

Важливим моментом фольклорного руху є підбір репертуару, який має відповідати віковим особливостям, вокальним можливостям учасників з врахуванням художньо-педагогічного значення зразків дитячого чи дорослого фольклору, календарних жанрів, лірики, різних елементів танцювального та інструментального матеріалу.

Репертуар повинен бути побудований на матеріалі певного регіону (області, району, міста, села), який наділений характерними етнографічними особливостями, має особливий локальний стиль, власну мову народної

традиції. Тобто фольклорний матеріал повинен засвоюватися за законами письмової культури, подається в стилізованому вигляді або підлягає певній авторській обробці згідно з художньо-естетичними критеріями й стереотипами сучасної концертно-сценічної практики.

Варто зауважити, що головним завданням в роботі з фольклорним колективом є вивчення народнопісенної мови (мовно-діалектних, інтонаційно-ладових, метроритмічних елементів), формування слухових уявлень, розвиток у дітей відповідно до традиції способу мовно-музичного та естетичного мислення. Загалом дитячий фольклор – це методично й художньо цінний матеріал, оскільки він тісно пов'язаний з етапами розвитку художньої свідомості дитини й опанування нею дедалі складніших мовно - та музично-інтонаційних зворотів.

Таким чином керівнику фольклорної групи необхідно розширювати самодіяльність особистості дитини в процесі взаємодії з цінностями традиційної національної культури через так званий комунікативно-мовний дитячий фольклор. Програмування роботи в дитячому фольклорному колективі передбачає комплекс вирішення навчально-виховних, художньо-творчих, рекреаційних завдань, опанування учасниками пошуково-дослідницької, музично-виконавської, художньо-прикладної, побутово-дозвіллевої та інших видів діяльності.

Доцільним є поєднання в навчально-виховному процесі теоретичних методів із практичними, зокрема використання таких форм, як примовки, лічилки, ігри, святково-обрядові дії (новорічно-різдвяне колядування, щедрування, обряди водіння кози, зустріч весни, великодні забави, купальські обряди) дитячі пісні, календарні твори. Все це спрямовує на вивчення рідної мови, розвиток художнього мислення, творчих здібностей та формування почуття національної самоідентичності.

Проте, прилучення молоді до фольклорних культурних цінностей на сучасному етапі соціокультурного розвитку має опосередкований характер і відбувається переважно завдяки цілеспрямованій організації фольклорного навчання та виховання в групових формах навчальної та дозвіллевої діяльності на базі соціальних інститутів виховання (шкіл, позашкільних закладів, музичних приватних студій, закладів культури і мистецтв тощо).

Важливу роль у формуванні практичних навичок репродуктивної та творчої діяльності молоді відіграє організація та проведення кастингів для телепрограм: «Голос діти», «Голос країни», «Х – фактор», «Маленькі гіганти» та інші. Саме тут здійснюється творче спрямування, жанрово-стильові уподобання молодих талантів й комплексний підхід до опанування пісенних традицій, де останнім часом надається пріоритетності не традиційній культурі, а поширенню русизму. Варто ввести певний відбір репертуару на популяризацію українського пісенного фольклору чи пісні, що окреслює національнусамобутню культуру.

Звідси можна зробити певний висновок, що сучасні проблеми фольклорного виховання молоді потребують якісного вдосконалення організації навчального процесу та практики художньо-педагогічного

керівництва; здійснення комплексного підходу до опанування фактів традиційної культури; поетапний процес організації фольклористичної та етнографічної діяльності; формування мотиваційно - потребової сфери дитини; забезпечення вікової диференціації в методиці фольклорної діяльності; орієнтації на глибоке вивчення традиційної культури в її локальних (регіональних) варіантах; збільшення бюджетних коштів на забезпечення фольклорних експедицій та діяльність колективів, груп, ансамблів та окремих виконавців, якими представлений сучасний фольклорний рух в Україні.

Література

1. Гарасим Я. Нариси до історії української фольклористики /Я.Гарасим// Навч. посіб. – К.: Знання, 2009.- 301 с.
2. Грица С. Фольклор у просторі та часі /С.Грица// Вибрані статті – Тернопіль: СМП «Астон», 2000. – 228 с.
3. Кияновська Л. Сильова еволюція галицької музичної культури ХІХ- ХХ ст./Л.Кияновська// - Тернопіль, 2000. 339 с.
4. Новосад М. Пісня як домінанта у формуванні духовної культури українського народу /М. Новосад// Перевал. – 2001. – № 3-4. – С.426-431.
5. Новосад М. Пісня – складова частина сакральної культури України /М.Новосад// Зб. наук. праць. – Ів.-Франківськ: Плай, 2002. – С.50-62.